

❖ תוספות ב"ק צט: מקשים מקרקע על מטלטלין, והכוונה אם הקלנו כ"כ בקרקע יש להקל קצת ג"כ במטלטלין.

❖ תוספות ב"מ צז: כיון דלסומכוס הוי חייב גמור, א"כ לרבנן מסתמא הוי עב"פ חולקין.

❖ תוספות חולין מ. הביאו ראיה מדאסר קרא לגבוה בלא שנוי, י"ל אף להדיוט ייאסר בשנוי.

❖ שבת קכג. "מיתבי וכו' מדלענין טומאה לאו מנא לענין שבת נמי לאו מנא", ופירשו התוספות: אע"ג דכלל זה אינו מדוקדק, שיש הבדל, מ"מ אם בטומאה הוי כלי ביחוד, לשבת יש לו להיות כלי בלא יחוד.

❖ תוספות חולין קטו. ד"ה כלאי כתבו מאחר דאשכחן כלאי זרעים דשרו באכילה וכלאי הכרם אסורים א"כ סברא הוא בלא הוסיף כיון דלא מיתסר לגמרי כשאר כל כלאי הכרם יש לו להתיר אף באכילה.

❖ תוספות הרא"ש חולין קכד: מגע גרע מאהל, ומ"מ מביאים ראי' מאהל, כיון דבאהל הוא אינו מרודד שגורע, ובמגע הוא מרודד, א"כ מסתמא שוה לאהל שאינו מרודד.

❖ תוספות ב"ב עז: "י"ל דהכי פריך הא אגב קנין גרוע וקונה שטר כתוב א"כ אפי' אינו כתוב יקנה במסירה שהוא קנין חשוב".

❖ תוספות נזיר לו: מי שאוסר נטל"פ אין לו מקור אלא בפגם פורתא, ואעפ"כ אוסר גם בפגם טובא, דמסתמא ה"ה פגם טובא אסור, (זה נושא לכלל בפני עצמו, ראה גם תוס' ע"ז ס: ד"ה דייקא).

ההיררכיה קובעת גם גבולות בין דינים מן התורה ובין אלו שהם מדברי חכמים.

❖ תוספות נזיר לו: הואיל ובדאורייתא בא"מ מסתמא בדרבנן אין לתלות להקל כעין זה.

❖ תוספות זבחים צו. אין סברא לומר גזה"כ בדבר שמותר לגמרי בחולין.

❖ תוספות חולין לו: "הכי פריך כיון דמדאורייתא לא אשכחנא הכשר בלא משקה לא הוה להו לרבנן למגזר, אבל אם אשכחנא בשום מקום ניהא".

וישנה גם היררכיה בין מצוות מקבילות, הכוונה לשני נושאים הלכתיים שאינם קשורים זה בזה, אלא שהנסיבות איחדו אותם במקרה אחד. דוגמא מפורסמת ביותר היא "מגו דהוי דופן לענין שבת הוי דופן לסוכה" (סוכה ח.), "רשות היחיד" ממנה אסור לטלטל בשבת, מורכבת מ'מחיצות', וכך גם הסוכה. אמנם, אין הקבלה מלאה בין ההגדרות של מחיצה לענין סוכה, שהגדרתה

"דירת עראי", ובין הגדרת מחיצה לרשות היחיד, שענינה הבדלה בין רשויות. הבדל כזה רגיל הוא בהלכה, אך בצדו ניצב הכלל של "מגו", הקובע שאם נפגשים שתי ההלכות האלו בסיטואציה אחת (שבת שבתוך חג הסוכות), אין לחלק ולומר: לענין שבת יש כאן מחיצה, אבל לענין סוכה אין מחיצה, אלא מתוך שיש לנו דופן לענין שבת, מועילה הדופן גם לסוכה. לאחר השבת תשוב הדופן הזו לדינה הרגיל – שהיא פסולה, אמנם בשבת עצמה אין ההלכה מבדילה בין הנושאים בהגדרתו של אובייקט אחד.

במשפט המודרני כמעט ואין למצוא כיוון חשיבה שכזה, כלום ישנה בעיה לקבוע כי גדר מסוימת תהווה הפרדה מספיקה לענין צנעת הפרט, אבל לענין שמירה על ילדים תיחשב הזנחה, וגם באותו אירוע עצמו? הבדלים כאלו הם ענין אלמנטרי ונגזר מההגיון של המשפט. למען הדיוק, גם בהלכה, אין אומרים "מגו" בדיני ממונות כאלו²⁶, רק האופי הדתי של הלכות שבת וסוכה, הוא שנותן מקום לדון אותם ב"מגו". הפרטים המשפטיים אינם אלא צורך, מין קוד היכול להשליט סדר בבלייל הרצונות האגואיסטיים של כל בני האדם. אך הפרטים המדוקדקים לקיום מצוות הדת, החידוש הגדול של היהדות²⁷, אינם פרטים משפטיים, סדר בין טיעונים שאין אפשרות שלא להתחשב בהם. הם תפיסת מציאות, ובתפיסת המציאות הזו ישנה היררכיה בין מושגים, המושג "מחיצה" השייך לסוכה ולשבת הוא חלק מתפיסת מציאות הלכתית, ובלעדיו אין לו מקום, שכן אין אצל האדם איזו נטיה טבעית להגדיר או שלא להגדיר גדר כ'מחיצה'. ולכן ה"מגו" מתאים ושייך, כחוט המקשר בין חלקי תפיסת המציאות ההלכתית (יש דמיון לאובייקטיביזציה של הרמן כהן).

אין לחשוב כי ה"מגו" שהזכרנו כאן, יסודו באיזו סברא המקשרת את שבת לסוכה באופן ספציפי, שכן זו דרך רווחת בכל התורה כולה, כפי שנראה להלן. כן יש לציין ל"הגהות מרדכי" במסכת סוכה (שם) הלומד מכלל זה כי "מגו דהוי קשר לענין שבת הוי נמי קשר לענין תפילין".

מגו דמהני לשיעור טומאה מהני לשעור שבת (שבת צא:), מגו דמהני להתיר מהני לטהר (חולין ע:), מגו דהויא עזרה מחצה לבהמת קדשים הויא מחיצה שאפי' הוציא העובר

26 יש להעיר, כי גם בדיני ממונות קיים המושג של "מגלגלין עליו את הכל", ראה למשל ב"ק כא. בענין שחרוריתא דאשיתא. אבל למרות הרעיון המשותף, ישנו הבדל יסודי מדין "מגו" בו אנו עוסקים כאן. כשם שב"מגו" של טוען ונטען ישנו גם רעיון של "כח הטענה" לפי ה"קובץ שיעורים", רעיון שנותן יסוד משותף לכל הדינים האלו, אבל לא משווה אותם.

27 חוקי קרבנות מדוקדקים היו לעוד עמים, אך הדקדוק בהם היה מאגי, הנוסחה שעובדת. אך אף עם לא הכניס רעיונות מוסריים של זכויות והכרת הטוב כלפי האל במסגרת של משפט מדוקדק ומחייב, כמו לגבי כל שאר הרעיונות שבמצוות.

את ידו מבטן אמו תותר בשחיטה (חולין סט.), מגו דמהניא שאלה אמקצת מהניא אכולה (שבועות כח.), הואיל ומהני שחיטה לישראל מהני לעכו"ם (חולין קכא.), הואיל ומהני זריקה למעילה מהני שלא ירד (מנחות ע. ותוס'), מגו שמהניא הסבה לזה מהניא לזה (ברכות מג.), מגו דהויא מחצה לזה הויא לזה (ערובין כד.), הואיל ומהני טבילה לזה מהני טבילה לזה (מקואות ו ב.), מגו שמהניא טבילה לכלי מהניא למה שבתוכו (חגיגה כב.), מתוך שמרצה בצבור מרצה ביחיד (זבחים כב.), מגו דמהניא שחיטה לזה הוה נמי שחיטה לזה (חולין פ: ורש"י), מגו דהני אסרי הני אסרי (ערובין עג.), מגו דהאי לאו אסורא האי נמי לאו אסורא (זבחים עז:), הואיל והותרו לזיבתם הותרו לצרעתם (זבחים לב:), מגו דחייל אאם חייל אולד (תמורה י:), מגו דחיילא קדו"ד חילא קדוה"ג (תמורה יא:), מגו דחייל אסור א' חל נמי חברו (חולין קג: תד"ה דאסור), מגו דחיילא שבועה במקצת חיילא אכולו (גדרים יז:), מגו דשרי לחולה שרי לעלמא בשבת (שבת קיד:), הואיל והותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך (פסחים ה:), מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך (ביצה יב:).

המושג מיגו נקבע לפעמים גם על ידי הראשונים שאחר התלמוד:

מיגו דמהני לשתוף מהני נמי לערוב (ערובין עא: רש"י), הואיל ומהניא ביאה שלא כדרכה לקנותה מהניא לאחשיבה בעולה (קדושין ט: ריטב"א), מיגו שמהני למחצה לזה מהני למוקפת דירה לזה (ערובין כה: תוספות ישנים), הואיל וכלי שרת מקדש מדעת מקדש גם שלא מדעת (תוס' מנחות ז:).

נדון מעניין נוצר, האם אומרים "תרי מיגו", ז"א האם הכלל של מיגו מקבל מעמד שווה לכל ההלכות, או שמא עדיין זוכרים לו את העובדה שתקפו אינו אלא מצד סבות חיצוניות, ולכן אין גוזרים ממנו "מיגו" נוסף (ראה ב"מ ט: תמורה יא: מעניין כי גם בכלל זה עצמו יש הבדל בין הענינים, במגו של ב"מ נחלקו התנאים אם אומרים תרי מגו, ובתמורה הוא ספק בשם רבא, ובפסחים לח. לגבי תרי הואיל אין רבא מסתפק).

יש דמיון בין "מיגו" של האמוראים, לבין "מה הצד" של התנאים, – "בנין אב משתי כתובים", סעיף של מדת "קל וחומר" שהתורה נדרשת בה. ה"מיגו" עוסק בהלכות שקיים הבדל ביניהן, וגורם להתעלמות מן ההבדל, בסיטואציות מסוימות. "מה הצד" עוסק בהלכות שאיננו יודעים האם קיים הבדל ביניהן, והשוואתן קובעת כי דיניהן שוים. "מיגו" מונע יחודיות למרות ההבדל, "מה הצד" מונע את ההבדל עצמו. "מה הצד" הוא מיגו סוחר הרבה יותר, אך עצמתו של ה"מיגו" הוא שאנו מצייתים לו למרות ההבדל הקיים תמיד.

הצד השווה שבשני הכללים האלו הוא חשיבות הצורה של מושגי ההלכה, מכיון שמדובר בתפיסת מציאות, ולא רק באילוצים משפטיים, בזכות תביעה של ניזוק, יש ליצור להם צורה בעלת אופי של תפיסת מציאות. וכך אנו

מוצאים את ההגיון הזה עצמו מחלק חילוקים בלתי לוגיים, אלא מסתמך על צורת ההלכה:

האם חצרו של קטן קונה לו? התשובה היא לפי התלמוד (ב"מ יא.) כי כשהמדובר בקטן זכר אין חצרו קונה לו, אבל קטנה, נקבה, חצרה קונה לה! הסבה היא שקטנה עלולה לקבל גט, הגט כמובן חייב להיקנות לה, וזה נעשה על ידי קבלתו בידה, אם אנו משווים קנין "יד" לקנין "חצר" (כפי שיטת התלמוד שם) אנו קובעים כי החצר קונה לקטנה ולא לקטן. האמנם אבסורד? למי שרואה את החוקים כפונקציה של פשרה בין רצונות אנושיים, כן! אך למי שרואה את החוקים כניקוז של כל הרגשות והרצונות אל מערכת אחת של יצירה רוחנית, של תפיסת מציאות המבטאת את הערך של רצון האל כפי שהתגלה בתורה – אין כאן אבסורד, שהרי ההגיון התלמודי הוא הוא המבטא זאת.

מה דין דם שהתבשל, האם נחשב הוא דם לדיני התורה? דם הקרבנות הנזרק על גבי המזבח, אינו מכפר אם בושל, ומכיון שאין עליו שם דם – גם האוכלו אינו עובר באיסור אכילת דם²⁸. אך בהמה שאינה שייכת להקדש, לה אינו נוגע חילוק זה, וגם דם מבושל עוברים על אכילתו באיסור (מנחות כא. לפי פירוש הרשב"א ועוד פוסקים, ראה ישועות יעקב על יו"ד סז).

ההבדל בין לחם לעוגה אינו חד משמעי, לחמניה מתוקה דומה מאד בהרכבה לעוגת שמרים למשל. כיצד נדע על איזה מאפה נברך 'המוציא' הכלל הוא, כי עיסת בצק החייבת ב'הפרשת חלה' ברכתה המוציא (או"ח קסח ב"ח, קרבן נתנאל ובגדי ישע פסחים לו.). אלא שהלכות 'חלה' הן מורכבות, ואינן תלויות רק במרכיבי העיסה, אלא גם בגורמים נוספים. אם בשעת לישת הבצק לא חשב הטבח לאפותו בצורה המחייבת אותו בחלה – הרי זה פטור מהפרשת חלה וברכתו 'מזונות', למרות שחברו על המדף, הנראה בדיוק כמותו, חייב בחלה ולכן ברכתו המוציא. ולא רק הלכות חלה מן התורה הן שקובעות, אלא גם גזירות חכמים, לכן "לחם כותח" העשוי כעין לחם חייב בחלה מדרבנן, גם ברכתו תהיה 'המוציא' (רבינו ירוחם, מובא בב"י)²⁹.

28 "איסור אכילת דם" – לשון נקיה הוא, ועוד, ששיעורו של דם בכזית, כדין המאכלים (רמב"ם), משום שדרכו לקרוש.

29 וישנה גם השלכה מדין 'המוציא': המהרש"ל (הגהות לשערי דורא, תחלת החיבור) מסיק מתוך העובדה שמברכים על לחם מתובל 'המוציא', שאין התבלין שבו עיקר. ולכן אפילו היה התבלין איסור הרי זה בטל.